

RECEPT VOOR MAATSCHAPPELIJKE
VERANDERING

[...]
doe het toch maar
ook op die momenten
dat je denkt dat
niemand je ziet
blijf het doen
roer je
kom opdagen
maak een vuist
laat je horen
vertel ze
vertel de verhalen
iemand zal luisteren
iemand zal het begrijpen
doe het toch maar
[...]
want je weet ook
dat er anders
nooit iets zal veranderen
[...]

Babs Gons
doe het toch maar II

Inhoud

Vooraf	9
1 Het creëren van gebeurtenissen	11
2 Harde strijd	33
3 Timing: surfen op de golven	55
4 Politieke actie en gemeenschappelijkheid	77
5 Hoop op verandering	103
6 Het publieke debat winnen	113
Tot slot	151
Dank	157

Vooraf

Er staat de komende jaren veel op het spel: de toekomst van ons klimaat, het aanpakken van de ongelijkheid, het beschermen van grondwet en rechtsstaat.

Wat kunnen we doen?

Ik ben ervan overtuigd dat politieke actie broodnodig is: alleen als we met veel mensen in beweging komen, kunnen we de bedreigingen tegenhouden en een nieuw perspectief creëren. In heel verschillende verschijningsvormen: via grote en kleine protesten, op straat en op sociale media, in en buiten het parlement.

Terwijl er veel geschreven wordt over wat er allemaal mis is in deze wereld en over hoe deze er anders uit zou kunnen zien, is er maar weinig aandacht voor de vraag op welke manier we die verandering dan kunnen bereiken. Met andere woorden: wat moeten maatschappelijke bewegingen en links-progressieve partijen doen om hun impact te vergroten en successen te boeken?

In dit boek ga ik op zoek naar de bouwstenen van politieke actie en naar de dynamiek van maatschappelijke verandering. Ik beschrijf de lessen die ik leerde in mijn eigen politieke praktijk. Niet omdat die ervaring zo bijzonder, heel succesvol of uniek is, maar omdat dit de praktijk is die ik het beste ken en ik daarin mijn ideeën heb ontwikkeld. De praktijk ook die me hoop gaf, teleurstellingen en soms overwinningen.

Het is mijn grote geluk dat ik van politieke actie mijn werk kon maken: in de jaren negentig bij Milieudefensie, in de jaren nul als Tweede Kamerlid voor GroenLinks, daarna als campagnevoerder van verschillende maatschappelijke organisaties, tussen 2013 en 2022 als directeur strategie en campagnes bij GroenLinks, en sinds de zomer van 2023 als projectdirecteur bij Milieudefensie.

In dit boek vertel ik verhalen over hoe het werkt, politiek actievoeren. Welke gebeurtenissen creëer je? Hoe win je het publieke debat? Wat is effectief? Hoeveel geduld moet je hebben? Er zijn geen eenvoudige recepten voor succes. Was het maar zo makkelijk, dan zag de wereld er wel anders uit. Maar met wat je doet kun je wel de kans op succes vergroten. En mislukkingen horen er ook gewoon bij.

Verandering begint altijd met een daad, een initiatief, een nieuwe zet. Het is de creatie van iets wat er nog niet was, het zetten van een nieuwe stap die, als het goed is, een keten van gebeurtenissen op gang brengt. Steeds weer proberen die stap te zetten, daar gaat het om bij politieke actie.

1 Het creëren van gebeurtenissen

Grote vrachtwagens met zand reden af aan om hun lading te storten op het asfalt van de Johan de Wittlaan in Den Haag. Over een lengte van een paar honderd meter lagen er na enige tijd enorme hopen zand, en op elke tien meter een grote berg juten zandzakken en heel veel scheppen.

Een paar maanden eerder waren we met Milieudefensie tijdens een brainstorm op het idee gekomen. Al een tijdje waren we aan het nadenken over wat we zouden kunnen doen bij de grote internationale VN-klimaatconferentie van 2000 die, heel bijzonder, in Nederland gehouden zou worden. Hier moesten concrete afspraken gemaakt worden over de wereldwijde reductie van broeikasgassen, als uitwerking van het Kyotoprotocol. Zonder een akkoord op deze conferentie zou dit protocol niet van kracht worden en konden de rijke landen de beperking van de uitstoot weer voor zich uit schuiven.

We hadden veel ervaring met protest dat slechts gevolgd werd door een grote stilte, bijvoorbeeld wanneer we met een paar honderd mensen met een spandoek bij de ingang van een ‘fout’ bedrijf stonden. Of acties die té ludiek waren, zoals die keer dat een groep milieuactivisten rondliep in ijsbeerpakken.

Deze keer wilden we het anders doen. We droomden van een massaal protest, goed zichtbaar voor de media én voor

alle duizenden deelnemers aan de conferentie. We waren op zoek naar impact. Iemand kreeg een inval: 'Kunnen we geen grote levensechte dijk bouwen?' We zochten uit of het haalbaar was om met duizenden mensen een dijk te bouwen, pal voor het congresgebouw. Geen lullig dijkje maar een grote massieve dijk, een paar honderd meter lang, minstens anderhalve meter hoog en enkele meters dik. Hij moest een week blijven liggen, de hele tweede week van de veertiendaagse klimaatop. Hoeveel zand is daarvoor nodig? En hoeveel mensen? Hoelang duurt het voordat de dijk gebouwd is? Om enigszins een idee te krijgen oefenden we op het Scheveningse strand waar we met zijn tien met een stopwatch in de hand timeden hoelang je erover deed een zandzak vol met zand te scheppen. Ging dat sneller wanneer één of twee mensen de zak openhielden? En waren die zakken dan nog een beetje te tillen? Conclusie: het moest mogelijk zijn om de dijk in een paar uur te bouwen als we met duizenden mensen zouden zijn, we achttien vrachtwagens met zand lieten komen, met 800 scheppen en 80.000 juten zandzakken. Milieudefensie maakt deel uit van een groot internationaal netwerk van milieuorganisaties en we nodigden milieuactivisten uit heel Europa uit om in Den Haag aan het grote protest mee te doen. De respons was enorm en we organiseerden een kamp met heel grote tenten op het Malieveld.

Maar het grootste obstakel was het krijgen van een vergunning. Het bouwen van zo'n dijk betekende dat duizenden demonstranten op slechts enkele tientallen meters van het congrescentrum zand moesten gaan scheppen. Het waren de jaren van de massale antiglobalistendemonstraties in de hele wereld. Die liepen bijna altijd uit op enorme rellen, met felle vechtpartijen tussen de politie en het zo-

geheten ‘zwarte blok’ (in het zwart geklede activisten, soms met helmen en knuppels, die de confrontatie met de politie zochten). De Haagse politieleiding moest ervan overtuigd worden dat we vreedzaam zouden protesteren en dat zij niet bang hoefde te zijn voor de veiligheid van de conferentie en de aanwezige gasten.

Als lid van de directie van Milieudefensie, en daarmee verantwoordelijk voor de organisatie, ging ik met de politie in gesprek, maar ik had eerlijk gezegd niet veel vertrouwen in een positieve uitkomst. Het was een mooi actieplan, maar ik vreesde dat we het nooit zouden kunnen uitvoeren. Ik werd door een aantal hoge politiemensen ontvangen op het bureau en vertelde zo transparant mogelijk over onze plannen. Er volgden meerdere gesprekken en na enkele weken kregen we toestemming voor het bouwen van de dijk. Het was gelukt de politie te overtuigen.

Op zaterdag 18 november 2000, de dag van de bouw van de dijk, voelde ik een enorme verantwoordelijkheid. Voordat we begonnen met scheppen liepen we in een grote demonstratie van het Malieveld naar het congrescentrum. Duizenden mensen uit heel Europa, vrolijk en strijdbaar. Van het ‘zwarte blok’ was niets te bekennen. De spanning viel al wat van me af.

Het bouwen van de dijk bleek een geweldig spektakel. Over een lengte van honderden meters stonden mensen zand in zandzakken te scheppen. Al snel verrees een metershoge dijk; groot en stevig. Na een paar uur hard werken was het klaar. *NRC Handelsblad* schreef erover: ‘Lachend, zingend en dansend sjouwen en bouwen ze in twee uur een symbolische dijk van vierhonderd meter.’ Het was een positieve actie: we protesteerden niet tegen de conferentie, maar wilden juist dat die een succes werd.

Toen de dijk er lag klopten de demonstranten het zand van hun kleren, werd de straat aangeveegd, werden er spandoeken aan de dijk gehangen en vlaggen in gestoken. In een grote demonstratieve tocht keerden we terug naar het Malieveld. Ter afsluiting was daar in een enorme circustent een feest met duizenden mensen, tot diep in de nacht. Cameraploegen uit de hele wereld deden verslag van de bouw van de dijk. De symboliek was niet ingewikkeld, juist in Nederland, land van dijken. De dijk bleef inderdaad de hele week liggen, als decor bij de klimaatop. Er lag zelfs een zandzak op de voorzittersdesk van conferentievoorzitter minister Jan Pronk.

De kunst van het politiek actievoeren is het creëren van dergelijke gebeurtenissen. Je zult niet altijd direct bereiken wat je wilt, maar zo'n gebeurtenis verandert het perspectief, laat iets zien wat voorheen niet gezien werd en beïnvloedt zo het publieke debat. En alleen als je stem daarin luid doorklinkt kun je impact hebben. Er moet over gepraat worden bij de koffieautomaat, op verjaardagsfeestjes, op de tv, in de kranten, op sociale media. Als je daarin slaagt heb je kans op succes.

Zo'n gebeurtenis die het maatschappelijk debat beïnvloedt kan van alles zijn: een bijzondere demonstratie, maar ook een massale rechtszaak, of een serie meet-ups. Grote gebeurtenissen uit het verleden zijn ijkpunten voor de maatschappelijke strijd: de immens grote vakbondsdemonstratie tegen afschaffing van het vroegpensioen met 200.000 mensen op het Museumplein in 2004 of, nog legendarischer, de grote demonstratie in een broeierig Amsterdam in 1980 waarbij vakbondsleider Herman Bode riep: 'Willen we naar de Dam, dan gaan we naar de Dam.' Zo zijn er veel meer.

De bezetting van abortuskliniek Bloemenhove in de jaren zeventig, de klimaatfilm van Al Gore (2006), de protesten tegen Zwarte Piet. Allemaal gebeurtenissen met een grote impact op het maatschappelijk debat, die voor pressie en beweging zorgden.

Wie een gebeurtenis bedenkt weet vooraf nooit of het zo gaat uitpakken als je bedacht hebt, zoals wij dat bij de dijk ook niet wisten. Je praat er veel met elkaar over, maar wordt het zo groot als je hoopt? Krijgt het de impact die je beoogt? Dat is nooit met zekerheid vooraf te zeggen, maar de kans op succes wordt wel groter wanneer je een paar dingen goed in het oog houdt. Ten eerste: de timing. Is er een relevant moment om bij aan te haken? Staat het onderwerp al bij veel mensen in de belangstelling? Bij het bouwen van de dijk was dit direct heel duidelijk want tijdens de VN-klimaatop was de attentie maximaal. Ten tweede: de locatie. Is er een plek die een relatie heeft met waarvoor jij vecht? Maar ook heel praktisch: is die plek goed met het openbaar vervoer bereikbaar? Bij de klimaatconferentie kozen we ervoor de dijk pal voor het congrescentrum te bouwen en niet op het Malieveld, zoals de politie eerst voorstelde, of ergens anders in Den Haag. Ten derde, en dat is misschien wel het moeilijkst: heb je een bijzonder concept, een mooi idee? Is het spannend? Zeker als je niet meer dan 10.000 mensen verwacht (want dan begint het getal te tellen voor de aandacht die je zult krijgen) is wát je doet heel belangrijk. Mede hierom gingen we zand schep- pen en een dijk bouwen en niet traditioneel demonstreren bij de klimaatconferentie. Een gewone demonstratie zou nauwelijks impact hebben gehad. Tot slot, de uitvoering moet goed, strak en visueel aantrekkelijk zijn. Een prachtig concept op de goede plek op het goede moment maar